

שנאת ישראל והאנטישמיות החדשה בארצות הברית: השתקפות של תמורות אידיאולוגיות בחברה ובמערכת החינוך האמריקאית

ירון גמבורג | 11 בדצמבר, 2023 | גיליון 1799

הטבח בנגב המערבי והמלחמה נגד ארגון החמאס הביאו להתפרצות חריגה בעוצמתה של שנאת ישראל ואנטישמיות בארצות הברית. בין המאפיינים הבולטים של התופעה: רמת עוינות גבוהה כלפי ישראל, ריבוי תקריות אלימות נגד יהודים, השתתפות גבוהה בהפגנות מחאה של בני הדור הצעיר (המילניום וה-Z), שחלקים גדולים ממנו מסרבים לראות בישראל קורבן של מעשי הזוועה ומצדיקים את פעולת החמאס. מקורן של תופעות אלה בזרמים אידיאולוגיים שפשטו בחברה האמריקאית בעשורים האחרונים ואשר מתבססים על אידיאולוגיות רדיקליות בנושא אי-שוויון גזעי, מגדרי וחברתי, המושפעות מגישות פוסט-מודרניסטיות בעלות מאפיינים אנטי-ליברליים. למרות היותן שנויות במחלוקת, תפיסות אלה הונחלו במערכת החינוך הציבורית ובמערכת ההשכלה הגבוהה וכיום הן מעצבות את תודעת הדור הצעיר ומשפיעות גם על עמדתו כלפי הסכסוך הישראלי-פלסטיני ועל יחסו לקהילה היהודית.

התפרצות עוינות ושנאה כלפי ישראל במרחב הציבורי האמריקאי ניכרה מייד אחרי טבח ה-7 באוקטובר ופרוץ המלחמה נגד חמאס. בדומה למחאה אנטי-ישראלית בסבבי לחימה הקודמים, גם הגל הנוכחי התבטא בשלוש זירות עיקריות: הפגנות במרכזי הערים, הפגנות בקמפוסים של אוניברסיטאות, ועליה חדה בפרסומים אנטי-ישראליים ואנטישמיים ברשתות החברתיות (בדגש על טיקטוק וטוויטר). עם זאת, בגל המחאה הנוכחי ניכרים המאפיינים הבאים שמבדילים אותו מהסבבים הקודמים:

- א. הזדהות אידיאולוגית, חד-משמעית ובלתי מתנצלת, של המפגינים עם חמאס, תוך הצגת הסיסמא לשחרור "פלסטין מהנהר לים" כדרישה לגיטימית;
- ב. נכונות גבוהה לפעול באלימות נגד יהודים ותומכי ישראל, שלעיתים קרובות הובילה לתקריות אנטישמיות אלימות במרכזי הערים ובקמפוסים;
- ג. שתיקה, התעלמות, תגובה מאוחרת או מטושטשת מצד הנהלות האוניברסיטאות ביחס לטבח, ובהמשך גם ביחס לאלימות המפגינים נגד סטודנטים יהודים;
- ד. צורת מחאה חדשה של הסרה שיטתית של מודעות חטופים שהפיצו תומכי ישראל;

ה. לצד הובלת הארגונים הפלסטינים והמוסלמיים, בלטה נוכחותם של פעילי קהילות המיעוטים האחרות, כולל של יהודים אנטי-ציונים, בדגש על ארגון Jewish Voices for Peace אשר יזם אירועים באתרים בעלי נראות ציבורית גבוהה (בין היתר בבניין הקפיטול בושינגטון, וגשר מנהטן בניו יורק).

החרפת העוינות האנטי-ישראלית והאנטישמית בארצות הברית מקורה בתפיסות אידיאולוגיות רדיקליות המתפשטות בחברה ובמערכת החינוך האמריקאית מזה כשני עשורים. בבסיס התמורות האידיאולוגיות האלה נמצאים אימוץ ויישום מעשי של תפיסות המבוססות על "התיאוריה הביקורתית של הגזע" (Critical Race Theory, בהמשך CRT) ועל אידיאולוגיות רדיקליות בנושא מגדר, צדק חברתי ומאבק אנטי-קולוניאלי במרחב הציבורי האמריקאי, כולל במערכת השכלה גבוהה ומערכת החינוך הציבורית.

התיאוריה הביקורתית של הגזע פותחה בארצות הברית מאז שנות ה-70 על ידי אנשי אקדמיה ופעילי זכויות אדם, ובמרכזה הטענה כי הגזע איננו תופעה המבוססת על הבדלים ביולוגיים אלא הבנייה חברתית, שמושרשת במערכת משפטית, ואשר נועדה לשמר מצב של אי-שוויון וחלוקת הכוח הקיימת בארצות הברית. אחד הפיתוחים של תיאוריה זו הוא המונח "הצטלביות" – intersectionality – שמשמעותו כי כל ביטויי אי-צדק בעולם קשורים אחד לשני. לפי תפיסה זו, דיכוי העם הפלסטיני והכיבוש הקולוניאלי הישראלי בשטחים שקולים לגזענות נגד שחורים בארצות הברית, לרדיפת אנשי קהילת להט"ב, לפגיעה ואלימות נגד נשים וליתר תופעות הדיכוי בעולם. מכאן הצורך באיחוד המאבקים של כל קבוצות "המדוכאים" כדי ליצור חזית אחידה נגד דיכוי הרוב.

למרות הבסיס המדעי הרעוע והסתירות הפנימיות, שעליו הצביעו מחקרים עוד בשנות ה-90, התפיסות האלו התגבשו במרוצת השנים לזרם אידיאולוגי עוצמתי, המשפיע על השיח הפנים-אמריקאי שקורע ומפלג את החברה. מלחמת התרבות האמריקאית החריפה עם הופעתה של "תרבות הביטול", cancel culture, שהפכה כלי שימושי של נושאי האידיאולוגיה החדשה במאבקם נגד הרוב הדומיננטי ו"המדכא". "תרבות הביטול" סימנה שלב חדש במאבק, שהפך מעימות בעל אופי אקדמי-תקשורתי למעשי, ותורגם לפעולות חרם, נידוי, ופגיעה תדמיתית וכלכלית במי שהפכו ליעדי פעולות "הביטול". "תרבות הביטול" פגעה בחופש הביטוי על ידי שרטוט גבולות של מותר ואסור בשיח הציבורי. תופעות אלה הגבירו במידה דרמטית את הקיטוב הפוליטי והחברתי בארצות הברית וזכו לביקורת לא רק מימין המפה הפוליטית, אלא גם מהנשיא ברק אובמה שהזהיר מהשלכות "תרבות הביטול".

למרות הביקורת הגוברת, האידיאולוגיות הרדיקליות המשיכו להתחזק על רקע שורת אירועים דרמטיים, במיוחד הרג ג'ורג' פלויד על ידי שוטר במיניאפוליס, 2020. בשנים הבאות נרשמה עליה חדה במספר התקריות האלימות במיוחד, כולל ביזה והתנגשויות קשות עם המשטרה. גם התקריות האנטישמיות שהתרחשו אחרי ה-7 באוקטובר מעידות על המעבר לשלב האלימות הפיזית. השם שהודבק לאידיאולוגיות רדיקליות אלה הוא "ווק" (woke, או

wokeness, או wokism), שמקורו במאבקה של הקהילה השחורה נגד גזענות באמריקה ומשמעותו היא "alert to racial prejudice and discrimination".

השפעת "התיאוריה הקריטית של הגזע" על השיח האקדמי הכללי ועל הנהלת האוניברסיטאות הלכה וגברה, ותורגמה לצמיחה של מסגרות לקידום סטודנטים מכל קבוצות המיעוט (למעט היהודים). אוניברסיטאות רבות הקימו מחלקות חדשות בשם DEI – "גיוון, הגינות, והכללה" (Diversity, equity and inclusion), כדי להגדיל את שיעור הסטודנטים בני המיעוטים ולהקל עליהם את שילובם. המחלקות החדשות הפכו גופים ביורוקרטיים מנופחים, זכו למעמד חשוב ולתקציבי ענק, אך לא השיגו את היעדים שסימנו לעצמן. לעומת זאת, גברה הביקורת הציבורית נוכח השפעתם השלילית של משרדי DEI על חופש הביטוי בקמפוסים, על הפגיעה במצוינות האקדמית, והחשוב מכל – על העמקת הקיטוב החברתי באוניברסיטאות. אחרי טבח ה-7 באוקטובר, משרדי DEI לא נקפו אצבע למניעת התקריות האנטישמיות בקמפוסים, זאת משום שהאנטישמיות כלל לא מוכרת על ידם כמעשה דיכוי או אפליה. עמדה זו נחשפה ביתר שאת בשימוע בקונגרס שנערך לנשיאות שלוש אוניברסיטאות העילית והוביל לקריאות לפיטוריהן. ביקורת ציבורית נמתחה גם על הסתמכות האוניברסיטאות על תרומות ממדינות ערביות במפרץ הפרסי: בתקופה שבין 1986-2021 מימן זה הגיע לסכום 8.6 מיליארד דולר, יותר ממחציתו – מקטאר.

המצב במערכת החינוך הציבורית שבארצות הברית מורכב לא פחות. מאז תחילת העשור מצטברות העדויות על הוראת התפיסות של גזע, מגדר וצדק חברתי, על בסיסן של CRT ואידיאולוגיות רדיקליות אחרות בבתי הספר הציבוריים. קבוצות הורים החלו להתארגן כדי להביא לביטול הוראת CRT בבתי ספר, הנושא עלה לכותרות במדינות רבות והסוגייה הפכה לאחד המוקדים של העימות הפוליטי: המושלים במדינות שמרניות ניסו לאסור על לימוד התכנים הנ"ל; הנשיא דונלד טראמפ פרסם בשלהי כהונתו צו נשיאותי על "Combating race and sex stereotyping" שאסר על מוסדות פדרליים לקדם דעות המבוססות על CRT או לממן פעולות שמעודדות אותן.

הנשיא ג'ו ביידן ביטל את הצו והעניק לאיגודי המורים תמיכה מוחלטת בקביעת תוכניות לימוד בבתי ספר. כתוצאה מכך, לימוד תכני CRT בבתי ספר חלחל למערכות חינוך ברוב מדינות ארצות הברית, למעט מספר מדינות שמרניות, ביניהן פלורידה ואריזונה. לפי מחקר שפרסם המכון האמריקאי Manhattan Institute בתחילת 2023, רוב הצעירים בגילי 18-20 למדו מושגים הקשורים ל-CRT ולאידאולוגיה רדיקלית של מגדר במסגרת בתי ספר ציבוריים. ההורים האמריקאים, כצפוי, מצביעים ברגליים: בשש השנים האחרונות חלה עליה של 50 אחוזים במספר הילדים שלומדים מהבית וירידה של ארבעה אחוזים במספר הלומדים במערכת החינוך הציבורית. יצוין כי החוגים הרפובליקאים עמלים על יוזמות חקיקה חדשות שנועדו להקל על הורים המעוניינים להעביר את ילדיהם מבתי ספר ציבוריים, הנשלטים על-ידי איגודי המורים, לבתי ספר פרטיים או עצמאיים.

יתר על כן, בשנים האחרונות הופיעו דיווחים על אודות הכנסת תכנים אנטי-ציוניים ואנטי-ישראליים במספר בתי ספר ציבוריים, כחלק מלימוד התיאוריות הרדיקליות. אחרי ה-7 באוקטובר, מורים יהודים דיווחו על יחס עוין מצד תלמידיהם, ובמקרה אחד ניסו תלמידי בייס תיכון בניו יורק לתקוף פיזית מורה ממוצא יהודי שפרסמה תמונה של השתתפותה בהפגנה פרו-ישראלית. אף שממדי האלימות האנטישמית בבתי הספר עדיין קטנים יחסית להיקף התופעה בקמפוסים, המגמה ברורה. עוינות זו נובעת מאידיאולוגיה של "ווק", הרואה בישראל מדינה לא לגיטימית, מזהה את היהודים עם הרוב הלבן בעל הפריבילגיות שאינו קורבן לדיכוי או הפליה.

בכירים בארגונים יהודים מובילים, כגון ADL, זיהו בעוד מועד את הפוטנציאל ההרסני של התפיסות המעוותות, אך אזהרותיהם לא נשמעו. כפי שהגדיר זאת פרשן אמריקאי יהודי, ברט סטיבנס, באידיאולוגיה של "ווק" נמצאים כלל הרכיבים האמורים לעורר חשד אצל כל יהודי: האמונה שתכונות גזע קובעות את ערכו המוסרי של בן-אדם; נטייה ברורה לאנטישמיות; חשיבה טוטליטרית. למרות זאת, ארגונים יהודים פרוגרסיביים התגייסו במשך שנים לתמוך בתפיסות אלה ולקדמן. אחרי ה-7 באוקטובר גילו אותם ארגונים יהודים, לתדהמתם, כי איש מבני בריתם בתנועות אלה לא גינה את האכזריות הבלתי-אנושית של החמאס. מי שהגיבו במהירות ובצורה יעילה על התנהלות האקדמיה האמריקאית היו הנדבנים היהודים שהזהירו על משיכת תרומותיהם מאוניברסיטאות, ואנשי עסקים שהודיעו שלא יעסיקו את תומכי החמאס. חברי הקונגרס, בעיקר מהמפלגה הרפובליקאית, הובילו קו לוחמני והאשימו את האוניברסיטאות בעידוד האנטישמיות. לעומת זאת, הממשל הדמוקרטי, שנשען על תמיכת בני קהילות המיעוטים ואיגודי המורים, הסתפק בתגובה מדודה, שכללה הנחיות לחידוד נהלים בנושא המאבק באנטישמיות ואיסלמופוביה והודעת גינוי על דברי נשיאות האוניברסיטאות בשימוע. סוגיית תכני הלימוד הרדיקליים כלל לא הוזכרה בתגובת הממשל, ובמקום לזכות לבחינה עניינית ומעמיקה היא תישאר במוקד המחלוקת האידיאולוגית בין שתי המפלגות.

ההתפתחויות האלה מעצבות את פני החברה האמריקאית ודור העתיד שלה. מדובר בתהליכים פנימיים עמוקים, המושפעים ממגמות דמוגרפיות, כלכליות, תרבותיות ופוליטיות. ארצות הברית היא בעלת הברית החשובה ביותר של ישראל, ומטבע הדברים התפתחויות אלה מדיאגות, אך לישראל אין יכולת להשפיע עליהן. עם זאת, יש לזכור כי ישראל חזקה ויציבה היא מקור הכוח העיקרי של הקהילות היהודיות בעולם. ישראל יכולה לסייע ליהודי התפוצות להתמודד עם אתגרי האנטישמיות החדשה על ידי דבקות בלתי מתפשרת בעקרונות היסוד שלה כמדינת העם היהודי: מחויבות לביטחון אזרחיה, מחויבות לחוק השבות ולעליית היהודים מכל הזרמים של היהדות, ומחויבות לשמירה על אופייה היהודי והדמוקרטי.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט